

De gevallen Goliath

Wie macht heeft, weet niet altijd hoe die te gebruiken

‘Met jou ligt het lot van Athene in handen, Kallimachos: óf je brengt haar tot slavernij, óf je verzekert haar vrijheid en laat aan alle toekomstige generaties een herinnering na die zelfs die van Harmodius en Aristogeiton zal overtreffen.’ – Miltiades, in Herodotus’ Historiën

Kallimachos stond voor de belangrijkste beslissing van zijn leven. Zouden de Atheners aanvallen of niet? Zijn keuze zou leiden tot een van de meest iconische veldslagen uit de Europese geschiedenis en het historische voorbeeld worden dat zelfs Goliath kan vallen.

De slag die volgde, de Slag bij Marathon (490 v.Chr.), is een van de vroegst beschreven veldslagen uit de Europese geschiedenis. Bovenal is Marathon een ultiem voorbeeld van David tegen Goliath. De slag laat zien dat de sterkste niet altijd wint, dat een kleinere tegenstander niet per definitie hoeft te buigen en dat de uitkomst van een conflict nooit op voorhand vaststaat, hoe ongelijk de machtsverhoudingen ook zijn.

Want macht alleen is zelden voldoende om een conflict te winnen. Toch lijkt dat in onze tijd steeds meer het adagium te worden. Als we om ons heen kijken, zien we dat macht steeds vaker wordt ingezet als middel om je zin te krijgen. Trump en de Russische president Poetin zijn daarvan misschien wel de bekendste voorbeelden. Of het nu gaat om het benutten van de Venezolaanse oliereserves voor eigen gewin, het

streven naar de ontmanteling van het democratische Oekraïne of de aanspraak op Groenland: voor beide leiders lijkt macht een volstrekt legitiem middel om hun eigen belangen te behartigen.

Maar wat verstaan we eigenlijk onder macht? En hoe werd daar in het verleden over gedacht?

Al sinds het begin van onze beschaving is macht een belangrijke factor. Van de klassieke oudheid tot ver in de middeleeuwen bestond macht voor een groot deel uit militaire macht. Overwinningen op het slagveld betekenden vaak de onderwerping van de verslagen tegenstander en toegang tot diens grondgebied, rijkdommen en bezittingen. Om militair overwicht te bereiken werden soms coalities gesmeed, waarna de verworven buit onder de overwinnaars werd verdeeld.

Dat bleef in grote lijnen zo tot de Franse en industriële revolutie. Door de groei van het nationalisme en de invoering van een brede dienstplicht werden legers groter. Dat werd mogelijk gemaakt door massaproductie en de aanleg van spoorwegen, waardoor transport en bevoorrading sterk verbeterden. Het recht van de sterkste kreeg daarmee nieuwe dimensies. Machthebbers beschikten over een steeds uitgebreidere gereedschapskist om hun doelen te bereiken.

De ‘totale oorlog’ deed zijn intrede. Politieke, economische, diplomatieke, militaire en financiële macht konden als nooit tevoren worden gebundeld en ingezet. Maar niet alleen de middelen om je macht te ontplooien ontwikkelden zich; ook het denken over macht veranderde.

Tijdens de verlichting werd volop gediscussieerd over concepten als gelijkheid, grondrechten en tolerantie. Macht was niet langer vanzelfsprekend een erfelijk recht. Volgens de ideeën van het sociaal contract moest macht verantwoord en uitgeoefend worden ten dienste van de samenleving en het individu. Daarmee werd macht meer aan banden gelegd. Zij moest immers het goede dienen: niet gebaseerd op haat of persoonlijke ambitie, maar op maatschappelijk welzijn, rechtvaardigheid en individuele ontplooiing.

Juist deze tegenstelling tussen het recht van het individu en het recht van de sterkste vormt steeds meer een rode draad in onze recentere geschiedenis. En die tegenstelling is actueler dan ooit.

Grootmachten – *what's in a name* – zoals China en de Verenigde Staten strijden om wereldhegemonie, gebaseerd op economische, politieke en militaire dominantie. Daarbij komen grondrechten en internationale afspraken en verdragen steeds vaker onder druk te staan.

Maar is het streven naar hegemonie door middel van het inzetten van al je statelijke machtsmiddelen wel houdbaar?

We weten het niet. De geschiedenis laat zien dat dominante machten elkaar voortdurend aflossen. Hegemonie is altijd tijdelijk. Opgaan, blinken en verzinken. Vraag het maar aan de Romeinen, Byzantijnen, Spanjaarden, Fransen, Britten, Nederlanders, of in dit geval de Perzen.

Vaak werd hun macht gedragen door een unieke combinatie van strategie, leiderschap, creativiteit, technologische vernieuwing en financiële middelen, culminerend in een effectieve militaire macht. Maar zodra een van die pijlers wegvalt of de samenhang tussen de pijlers verandert, begint de machtspositie vaak te wankelen.

Juist dat zien wij gebeuren bij Marathon. Het leiderschap en strategisch inzicht van de Perzen faalden, waar bij de Grieken juist veerkracht, durf en ongekennde creativiteit naar voren kwamen. Wanneer dat gebeurt, kan de uitkomst verrassend zijn. Dan blijkt een dominante machtspositie geen garantie voor overwinning, maar een last. Dan valt Goliath. Dat is de les van Marathon.

490 v.Chr., zomer

Slag bij Marathon

Kennis is macht

'Mannen van Athene!' De stem van Pheidippides sneed door het geroezemoes in het legerkamp, terwijl hij naar de tent van de legerleiding rende. De soldaten keken hem aan. Daar stond hij dan, zijn lichaam bedekt met stof en zweet. Zijn sandalen versleten door de scherpe stenen van de Peloponnesos. Zijn borst ging als een gek op en neer. Vier dagen eerder was hij vertrokken, nu was hij terug. 'Mannen van Athene', herhaalde hij, terwijl hij naar adem hapte. 'Ik heb goed nieuws... en ik heb slecht nieuws.' Het geluid in de tent verstomde. 'De Spartanen zullen komen.' Een golf van opluchting ging door de menigte. 'Maar...' vervolgde Pheidippides. Dat ene woord was voldoende om de vreugdekreten te doen verstommen. 'Ze zullen pas vertrekken wanneer de nieuwe volle maan is aangebroken.'

De opluchting sloeg om in een sombere stilte. Sommigen vloekten zachtjes, anderen keken verslagen naar de grond. Iedereen wist wat dit betekende. De Perzen waren al geland. Hun enorme vloot lag voor hun neus. Tienduizenden soldaten stonden op Griekse bodem. De Perzen hadden tijd, Athene niet. De andere Griekse stadstaten ook niet.

Pheidippides liet zijn blik over de verzamelde legerleiding glijden. Hij had het voorspeld. Al tijdens zijn reis had hij gevreesd dat dit zou gebeuren. 'Maar,' zei hij opnieuw, terwijl hij zijn stem verhief, 'ik heb ook goed nieuws.' Nieuwsgierige blikken richtten zich op hem. 'Ik heb een god ontmoet.' Een zacht gemompel ging door de menigte. 'Pan.' De god van de wildernis. De god van herders, maar ook de god die reizigers in

verlaten streken plotseling met een onverklaarbare angst kon vervullen.

‘En Pan gaf aan dat als wij hem eren, hij aan onze kant staat.’ Voor een ogenblik leek de angst iets minder te worden. Een god stond aan hun zijde. Hun missie was heilig geworden. Misschien was dat precies wat zij nodig hadden, want de kracht van mensen alleen zou waarschijnlijk niet genoeg zijn.

Vier dagen eerder had Pheidippides Athene verlaten. Nog voor zonsopkomst waren de poorten van de stad achter hem gesloten. De lucht boven de Akropolis kleurde rood toen hij de weg naar Sparta insloeg. Achter hem een stad die wist dat de vernietiging nabij was. En voor hem lag bijna 250 kilometer ruig Grieks landschap.

Hij had geen wagen. Geen paard. Alleen zijn benen. En de hoop dat hij op tijd zou zijn. Het nieuws dat hij meedroeg was zwaar: de Perzen kwamen, met ontelbare schepen, soldaten en voorraden. En met vastberadenheid, want hun koning, Darius, had één doel: Athene vernietigen.

Iedereen kende de verhalen over het Perzische leger, verhalen over eindeloze colonnes soldaten die uit alle hoeken van de wereld kwamen. Over boogschutters die de zon verduisterden met hun pijlen. Over ruiters die hele legers konden omsingelen voordat een vijand begreep wat er gebeurde. En over de onsterfelijken, de elitesoldaten van de koning der koningen.

En nu waren zij in Attica geland, op nauwelijks een dagmars van Athene. De stad had besloten de vijand tegemoet te treden. Daarom rende hij. Daarom moest Sparta komen. Want als er één stad was die de Perzen op een open slagveld kon weerstaan, dan was het Sparta. Hun hoplieten waren legendarisch: in formatie vormden zij een muur van bronzen helmen, schilden en speren die nauwelijks te breken viel.

Athene had hen nodig. Heel de Griekse wereld had hen nodig. Dus rende hij, dag en nacht, over stoffige wegen, langs olijfboomgaarden, door droge rivierbeddingen, en over rotsachtige bergpassen waar de zon de stenen zo heet maakte dat de lucht erboven leek te dansen.

Zijn benen deden zo’n pijn en zijn voeten waren gevoelloos geworden. Maar toch bleef hij gaan. Steeds weer dwaalden zijn gedachten af naar

één woord: Carneia. Carneia. Carneia. De woorden bleven maar spoken. De Carneia is het religieuze feest van Apollo en een feest dat Sparta in zijn greep hield. En hij kende de Spartanen; ze waren zo ongelooflijk koppig. Boven alles waren zij gehoorzaam aan hun wetten en hun goden. En tijdens Carneia mocht geen leger uitrukken. Geen soldaat, niets.

Veel Atheners hadden gehoopt dat Sparta voor deze ene keer een uitzondering zou maken. Hun voortbestaan stond tenslotte ook op het spel. Pheidippides zelf geloofde daar niet in, niet echt. En toen hij eindelijk Sparta bereikte, bleek zijn vermoeden juist. De Spartanen ontvingen hem hoffelijk en luisterden aandachtig. Zeker, ze erkenden de ernst van de situatie. En ja, ze spraken hun bewondering uit voor Athene. Maar vervolgens wezen ze zijn verzoek af. Niet uit lafheid of onwil, maar uit ontzag voor de goden.

‘Wanneer de maan vol is,’ hadden zij gezegd, ‘zullen wij komen.’ Pheidippides had hen aangekeken. Hij wist dat Athene niet zoveel tijd had, maar de Spartanen waren onvermurwbaar: hun beslissing stond vast. Verslagen begon hij aan de terugreis. Gelukkig was er op de weg naar Sparta wel iets wonderlijks gebeurd. Plotseling. Luid en onmiskenbaar.

— ‘Pheidippides!’

Hij verstijfde. De stem had uit alle richtingen tegelijk geklonken. En waar hij ook om zich heen keek: niemand. Alleen rotsen en struikgewas. Toch kwam de stem opnieuw.

— ‘Pheidippides!’

Tussen de rotsen verscheen een gestalte. Half mens. Half bok. Met hoorns op zijn hoofd en ogen die hem speels aankeken. ‘Waarom’, vroeg Pan, ‘eren de Atheners mij niet?’ Zijn stem vulde het hele gebergte. ‘Ik ben hun altijd gunstig gezind geweest. Ik heb hen geholpen wanneer zij mij nodig hadden. Toch brengen zij mij geen offers.’ Pheidippides durfde nauwelijks te ademen.

‘Ga terug naar de Atheners’, beval de god. ‘Vertel hun wat ik heb gezegd. En zeg hun dat ik hen ook nu zal helpen, maar eerbiedig mij.’ Toen verdween hij, even plotseling als hij verschenen was. Alleen de echo van zijn stem bleef nog enkele ogenblikken tussen de bergen hangen. Pheidippides stond weer net zo alleen als enkele seconden geleden. Opnieuw begon hij te rennen. Hij moest wel, het lot van zijn stad stond op het spel. Maar dit keer leek het alsof onzichtbare handen hem voortstuwden. Het zou nog even duren, maar elke stap was er een die hem dichterbij zijn doel bracht: Sparta. En daarna Marathon. De plek die de wereld voor altijd zou veranderen.

Het Perzische plan:

- ♦ Athene vernietigen
- ♦ Het Griekse vasteland onderwerpen

Het gevolg:

- ♦ Verpletterende nederlaag voor de Perzen
- ♦ Een desastreuze Perzische invasie jaren later

Grieken morrelen aan de Perzische orde

De Griekse wereld van de 6de eeuw v.Chr. was veel groter dan het huidige Griekenland. Zo maakten de Griekse steden van Ionië, aan de westkust van Anatolië in het huidige Turkije, deel uit van deze uitgestrekte Griekse wereld. Daarnaast lagen Griekse kolonies langs de kusten van Zuid-Italië, Sicilië, het Zwarte Zeegebied en zelfs in Zuid-Frankrijk. Hoewel deze steden vaak honderden kilometers van elkaar verwijderd waren, deelden zij een gemeenschappelijke taal, godsdienst en cultuur.

Maar voor de Grieken in Ionië veranderde in de loop van de 6de eeuw v.Chr. de situatie. Zij werden onderdeel van het snelgroeende Perzische Rijk, waar de koning der koningen regeerde, van Anatolië in

het westen tot diep in Centraal-Azië en het huidige Afghanistan in het oosten. Het Perzische Rijk was de absolute supermacht van zijn tijd. Steden zoals Susa en Persepolis waren adembenemend prachtig en groots vergeleken bij de Griekse stadstaatjes. Maar juist onder de Perzische vuist konden de Grieken in Ionië relatief vreedzaam leven. De Perzische koningen stonden namelijk bekend om hun pragmatische bestuur. Veroverde volken mochten vaak hun eigen taal, godsdienst en instellingen behouden, zolang zij maar belasting betaalden en trouw bleven.

Maar er sluimerde wel een probleem. Daar waar voor de Perzen alleenheerschappij heel natuurlijk was – je bent tenslotte niet voor niets koning der koningen – was dat voor de Grieken allesbehalve het geval. Sommige Griekse steden werden bestuurd door tirannen, andere door aristocratische elites, maar sommige ook door zoiets radicaals als een democratie; een voor de Perzen onbegrijpelijk begrip. Waarom zou je je stad laten regeren door het volk?

Voor de Perzen was het dan ook simpel: het liefst zagen ze dat de Grieken in Ionië werden bestuurd door een tiran. Dat was voor de Perzen makkelijk zakendoen. Maar juist daarin ontstond het probleem, want veel Grieken hechtten heel sterk aan hun autonomie. Het was voor een Griekse stad moeilijk te verkroppen dat een met bloed en zweet weggestuurde tiran doodleuk door de Perzen terug op de troon werd gezet. Was dan alles voor niets geweest?

Maar voor de Perzen was de situatie glashelder: in hun wereldbeeld was de koning verantwoordelijk voor het handhaven van de kosmische orde, waarin waarheid, rechtvaardigheid en stabiliteit centraal stonden. Verzet betekende chaos en wanorde en moest daarom worden onderdrukt. Democratie is leuk voor de barbaren in Griekenland, maar niet voor het wereldrijk van de verfijnde Perzen.

En zo leidde in 499 v. Chr. de sluimerende onvrede tot een explosieve situatie: de Griekse Ionische steden kwamen in opstand. De drijvende kracht achter de opstand was tiran Aristagoras van Milete, oorspronkelijk een Perzische bondgenoot. Sterker nog, de Perzen hadden hem overladen met eer en geld. Dus wat bewoog Aristagoras tot deze radicale stap?

Dat had alles te maken met een mislukte oorlog. Aristagoras had de Perzen namelijk overtuigd om een expeditie tegen het eiland Naxos te ondernemen. De inname van het eiland zou van de Perzen namelijk heer en meester maken van de Egeïsche zee. En wat stelt zo'n klein eiland nu voor ten opzichte van de Perzische supermacht? Niets. Dus het zou amper moeite kosten. Een snelle overwinning zou de positie van Aristagoras aan het Perzische hof natuurlijk ook goed doen, dat was mooi meegenomen. Zoals wel vaker in de geschiedenis van oorlogsvoe- ring bleek de realiteit weerbarstiger dan de plannen. De expeditie werd een compleet fiasco en de Perzen gingen af voor het oog van de wereld. Aristagoras wist dat zijn rol binnen Perzië hiermee uitgespeeld was.

Dus nam hij de onverwachte vlucht naar voren. Hij, tiran Aristago- ras, presenteerde zich plotseling als voorvechter van vrijheid en demo- cratie en riep de Ionische steden op in opstand te komen. 'Als zij niet in opstand zouden komen, zouden al hun vrijheden verdwijnen', riep hij uit. 'En hoeveel meer belasting wil je nog betalen voor een vreemde heerser?' De woorden raakten een gevoelige snaar bij de ontevreden Griekse stadstaatjes. Tegelijkertijd zocht hij ook steun bij de Griekse steden van het vasteland. Athene, dat nog maar net een democratie was geworden, besloot twintig schepen te sturen. Eretria leverde nog eens vijf schepen. Een beslissing die grote gevolgen zou hebben.

Hoe dan ook, voorlopig had Aristagoras zijn zin gekregen: hij had zijn eigen vege lijf gered door een opstand uit te lokken. Tijd was gekocht met Grieks bloed. Maar hoe kansrijk was een opstand van een handvol stadjes tegen de grootste macht van de wereld nu echt?

In het begin was de rebellie verrassend succesvol. De Grieken versloe- gen verschillende Perzische garnizoenen en rukten op naar Sardis, de lokale hoofdstad. De stad werd niet alleen ingenomen en geplunderd, maar de tempel van de godin Kybele werd vernietigd. Deze barbaarse daad zorgde voor een absolute schok door de beschaafde wereld: nie- mand vernietigde dergelijke belangrijke heiligdommen, zelfs de Grieken niet. Voor de Perzen was dit dan ook meer dan een militaire nederlaag: het was een aanval op de goddelijke balans van de wereld, waar orde

voortdurend in strijd verweekeld was met leugen en chaos. En door het vernietigen van de tempel was het voor iedereen duidelijk aan welke kant de opstandelingen stonden.

Er zat maar één ding op: de opstand moest worden neergeslagen. Koning Darius I was dan ook vastbesloten om deze belediging te wreken. Volgens Herodotus liet hij een dienaar hem tijdens iedere maaltijd driemaal herinneren aan de schuldigen met de woorden: 'Heer, denk aan de Atheners.'

Hoe word je koning?

Na de dood van de Perzische koning Cyrus (ca. 590/580-530 v.Chr.) ontstond een machtsstrijd binnen het Perzische Rijk. Volgens de geschiedschrijver Herodotus (ca. 485-ca. 425/420 v.Chr.) doodden zeven edelen een bedrieger die zich voordeed als een prins. Vervolgens moesten zij bepalen wie de nieuwe koning zou worden. Afgesproken werd dat degene wiens paard als eerste zou hinniken tijdens een gezamenlijke rit koning zou zijn. Dankzij een slimme truc van zijn stalknecht Oibares won Darius (ca. 550-486 v.Chr.) deze wedstrijd en werd hij koning van Perzië. Herodotus geeft twee versies van deze truc. In het eerste verhaal laat Oibares 's nachts de hengst van Darius zijn favoriete merrie op die plek dekken. De volgende ochtend zou de hengst zeker hinniken als hij weer op deze plek zou komen. In de andere versie zou Oibares zijn hand over de vulva van een hengstige merrie hebben gewreven. Op de betreffende plek aangekomen haalde hij zijn hand uit zijn broek en pakte de teugels vast. De hengst rook de geur van de merrie en begon onbedaarlijk te hinniken.

Uiteindelijk kon het enorme Perzische Rijk veel meer manschappen en middelen mobiliseren dan waar de Griekse steden ooit van zouden kunnen dromen. Steeds verder werden de opstandelingen teruggedrongen. In 494 v.Chr. werd de Ionische vloot vernietigend verslagen in de Slag bij Lade. Een jaar later viel Milete. De eens zo rijke en invloedrijke stad werd zwaar gestraft. De bevolking werd gedeporteerd naar gebieden diep in het Perzische Rijk en de stad verloor haar vooraanstaande positie. De opstand was faliekant mislukt.

En de Atheners? Die zagen de bui al hangen. In alle stilte hadden ze al een tijdje hun militaire hulp aan de opstandelingen stopgezet. Het werd in de stad zelfs verboden om toneelstukken over de opstand op te voeren. Het was alsof iedereen moest vergeten wat er was gebeurd. En als ze maar stil genoeg zouden zijn, dan, heel misschien, zouden de Perzen hun rol met het verstrijken van de tijd vanzelf vergeten. Van de democratische bravoure was in Athene niets meer over.

Maar voor Darius was het niet zo simpel. De opstand was dan wel voorbij, maar de rekening was nog niet vereffend – de goddelijke balans van de wereld was nog niet hersteld. Het primitieve Athene en Eretria hadden de rebellen actief gesteund en waren daarmee medeplichtig aan de vernedering van het Perzische gezag. Zij moesten gestraft worden. Dat was nu eenmaal de hemelse wet.

In 492 v.Chr. stuurde Darius daarom een grote expeditie onder leiding van zijn schoonzoon Mardonius naar Griekenland. Het plan was om via Thracië en Macedonië het Griekse vasteland binnen te trekken. De onderneming begon veelbelovend. Thracië en Macedonië onderwierpen zich aan de Perzische overheersing. Maar toen sloeg het noodlot toe: de Perzische vloot werd getroffen door een zware storm. Schepen sloegen te pletter op de rotsachtige kust en duizenden zeelieden en soldaten verdwenen in de golven. Ongeveer driehonderd schepen gingen verloren. De eerste Perzische invasiepoging was mislukt. Maar Darius gaf niet op.

In 491 v.Chr. stuurde hij gezanten naar de Griekse steden. Zij eisten aarde en water, de traditionele symbolen van onderwerping aan de koning der koningen. Veel steden en eilanden gaven gehoor aan deze eis, zij kozen voor veiligheid boven verzet. Athene en Sparta reageerden anders. In Athene werden de gezanten gearresteerd, berecht en ter dood veroordeeld. Hun straf werd voltrokken door hen in een diepe kloof te werpen. In Sparta was de reactie nog grimmiger. Daar werden de Perzische gezanten in een put gegooid met de cynische opmerking dat zij daar voldoende aarde en water zouden vinden.

Het doden van boodschappers was in de klassieke wereld een absolute doodzonde. Met deze daden hadden Athene en Sparta dan ook een

grens overschreden. In de ogen van Darius waren zij niet langer slechts opstandige stadstaten, maar openlijke vijanden van het Perzische Rijk en de hemelse vrede. De koning der koningen besloot persoonlijk wraak te nemen.

De strijd tussen chaos en orde was begonnen.

Aanloop naar de veldslag

Het moest een goddelijke oorlog worden, dus pakte Darius het ditmaal anders aan. In de havens van het Perzische Rijk werden honderden schepen verzameld. De vloot bestond uit ongeveer zeshonderd vaartuigen: oorlogsschepen voor de strijd op zee en transportschepen voor het vervoer van soldaten, voorraden en paarden. Vooral die laatste waren van groot belang, want de Perzische cavalerie gold als onoverwinnelijk. Haar snelheid, mobiliteit en slagkracht hadden alle vijanden op de knieën gedwongen.

De doelstelling van de expeditie was duidelijk: Sparta, Athene en Eretria moesten worden gestraft. En uiteindelijk moest de hele Griekse wereld worden onderworpen. Binnen het Perzische wereldbeeld was de koning der koningen immers geroepen om de orde van de beschaafde wereld steeds verder uit te breiden. Onderwerping betekende niet enkel politieke controle, maar ook het herstel van de kosmische balans tussen orde en chaos.

In het voorjaar van 490 v.Chr. was het dan zover: de enorme vloot vertrok van de zuidkust van Anatolië. De Perzen hadden geleerd van hun eerdere mislukking: deze keer kozen zij niet voor de gevaarlijke noordelijke route langs Thracië, maar voor een veiligere koers dwars over de Egeïsche Zee. Langzaam voer de vloot noordwaarts langs de eilanden van de Egeïsche Zee. Overal waar de Perzische schepen verschenen, werden steden en eilanden geconfronteerd met dezelfde keuze: onderwerping of vernietiging.

Naxos kreeg als eerste met de Perzische wraak te maken. Jaren eerder had het eiland zich succesvol verzet tegen een Perzische expeditie, nu keerde het tij zich tegen hen. De stad werd ingenomen en verwoest.

Heel anders verliep het op Delos, het heilige eiland van Apollo. De Perzen behandelden het eiland met opvallend respect. Zij lieten de heiligdommen ongemoeid en brachten volgens de overlevering enorme offers van wierook aan Apollo. Terwijl boven Naxos de rook van brandende gebouwen opsteeg, zou boven Delos wolken geurige wierook hebben gehangen. Het contrast was niet toevallig. De Perzen maakten gebruik van een beproefde strategie: meedogenloze straf voor verzet, maar bescherming en beloning voor wie zich vrijwillig onderwierp.

Tijdens de zomer van dat jaar werden de Griekse eilanden een voor een onderworpen. Daarmee verzekerden de Perzen zich van controle over de zeeroutes en een veilige uitvalsbasis voor operaties tegen het Griekse vasteland. Pas daarna richtte de vloot zijn aandacht op het werkelijke doel. Eerst werd het opstandige Eretria aangevallen. Zes dagen lang hield de stad stand, maar uiteindelijk bleek Perzisch goud doorslaggevend. Twee vooraanstaande burgers besloten de stad te verraden en openden de poorten voor de belegeraars.

De gevolgen waren verwoestend. Perzische soldaten stroomden de stad binnen. Eretria werd geplunderd en zijn heiligdommen werden systematisch in brand gestoken. De vernietiging van de tempels was geen willekeurige daad van geweld, maar een bewuste vergelding voor het vernietigen van de tempel van Kybele tijdens de Ionische Opstand. De overlevenden werden gedeporteerd naar het hart van het Perzische Rijk. Nu was Athene aan de beurt.

Tegen het einde van augustus, of mogelijk begin september, doemden de Perzische schepen op voor de kust bij Marathon, ongeveer 40 kilometer ten noordoosten van Athene. De keuze voor Marathon was bewust: de vlakte bood precies wat een Perzisch leger nodig had. Langs de kust lag een breed strand waar honderden schepen veilig aan land konden

worden getrokken. Daarachter strekte zich een open vlakte uit die ideaal was voor de inzet van cavalerie. Vanuit Marathon konden de Perzen zowel via de kustweg als via de binnenlandse routes richting Athene oprukken. Kortom, perfect gekozen. Maar dat kon ook niet anders, want de Perzen werden bij hun keuze geadviseerd door een man die de omgeving beter kende dan wie ook: Hippias.

Hippias was de voormalige tiran van Athene. Na de dood van zijn vader had hij samen met zijn broer geregeerd, maar toen die in 514 v.Chr. werd vermoord, verloor Hippias geleidelijk zijn grip op de macht. Vier jaar later werd hij uit Athene verjaagd, sindsdien leefde hij als balling aan het Perzische hof. Daar had hij jarenlang geprobeerd steun te verwerven voor een terugkeer naar Athene. Een Perzische overwinning zou hem mogelijk weer aan de macht brengen. Bovendien bezat zijn familie landgoederen in de omgeving van Marathon. Voor Hippias was deze invasie niet alleen een militaire onderneming, maar ook een persoonlijke kans om zijn bezit terug te winnen. In Athene sloeg het nieuws van de landing in als een bom.

Vrijheidsstrijders of niet?

De Atheense tiran Peisistratos regeerde Athene tussen 560 en 527 v.Chr., waarna zijn zonen Hippias (ca. 570-490 v.Chr.) en Hipparchos (ca. 570/560-514 v.Chr.) hem opvolgden. Toen Hipparchos uit wraak een vrouw vernederde nadat deze zijn avances had afgewezen, smeedden haar broer Harmodios (†874 v.Chr.) en zijn minnaar Aristogeiton (†874 v.Chr.) een moordcomplot. Tijdens een festival in 514 v.Chr. doodden zij Hipparchos. Met gevaar voor eigen leven, want Harmodios werd ter plekke gedood en Aristogeiton later geëxecuteerd. Na de invoering van de democratie werden beide mannen vereerd als de ‘tirannendoders’ en symbolen van de Atheense vrijheid. Hun beelden zijn nu nog te bewonderen in het Nationaal Archeologisch Museum in Napels.

Vanaf de berg Pentelikon werd met vuur- en rooksignalen de komst van de Perzische vloot gemeld. Terwijl de bevolking zich zorgen maakte over het naderende gevaar, brak onder de politieke en militaire leiders een fel

debat uit. Wat moesten ze nu doen? Hoe konden ze de onvermijdelijke vernietiging van hun stad voorkomen? Ze keerden zich in hun paniek naar de man die de Perzische strategie al had voorspeld: Miltiades.

Miltiades was een van de tien strategen en kende de vijand door en door: in zijn eerdere carrière had hij zowel met als tegen de Perzen gevochten. Hij had al voorspeld dat een landing bij de haven van Athene onwaarschijnlijk was omdat de Atheense vloot en leger daar geconcentreerd waren. De Perzen zouden kiezen voor een plek waar zij hun schepen veilig konden lossen en hun leger ongestoord konden ontplooiën. En die plek was Marathon. Maar Miltiades ging niet alléén over de strategie: de uiteindelijke beslissing lag bij de tien strategen van Athene. Elke Atheense stam leverde één strateeg, waardoor het leger door een collectief leiderschap werd bestuurd. Democratie doorgevoerd tot in het leger. Sommige strategen wilden zich achter de dikke muren van Athene verschuilen en de komst van de Perzen afwachten. Maar iedereen wist wat er met Eretria was gebeurd. Was dit wel de beste optie? Miltiades pleitte daarom voor onmiddellijke actie.

Uiteindelijk wist hij de volksvergadering te overtuigen. In Athene blijven betekende een waarschijnlijke dood, dus kozen ze voor de vlucht vooruit. Ongeveer 10.000 zwaarbewapende burgers, hoplieten genoemd, verlieten de stad en marcheerden in hoog tempo naar Marathon. Heel Athene was uitgelopen. Met tranen in hun ogen namen dochters, zoons, opa's, oma's, moeders, vrienden en geliefden afscheid. De kans was groot dat dit de laatste keer was dat ze hun geliefde zouden zien.

De opdracht was om zo snel mogelijk in Marathon aan te komen, zodat ze daar de toegangswegen naar Athene konden blokkeren. Tegelijkertijd werd een boodschapper, Pheidippides, naar Sparta gestuurd om hulp te vragen.

Eenmaal in Marathon aangekomen sloegen de Atheners hun kamp op bij het heiligdom van Herakles, aan de rand van de vlakte. Het was een zeer sterke positie: beboste heuvels beschermden de flanken en maakten het voor de Perzische cavalerie onmogelijk om de Atheners te

flankeren. En als de Perzen frontaal wilden aanvallen, zouden ze stuiten op een muur van schilden en speren. Kortom, de Atheners zaten op een plek waar ze niet weg te krijgen waren. Maar ze hadden ook niet de kracht om de Perzen te verjagen vanuit die positie. Dus was het wachten op de beste krijgers ter wereld: de Spartanen.

Intussen arriveerde een kleine maar vastberaden strijdmacht van ongeveer duizend soldaten uit Plataea. Deze kleine stadstaat was een trouwe bondgenoot van Athene. Hun soldaten zagen er armoedig, ongetraind en nerveus uit, maar ze waren er wel. Hun komst gaf het Atheense leger een morele impuls en ze zouden de geste nooit vergeten. Maar waar bleef Sparta?

Toen Pheidippides terugkeerde met het bericht dat Sparta voorlopig geen hulp kon sturen, brak er paniek uit. Wat nu? Het hele plan was geënt op Spartaanse hulp. Opnieuw laaide de discussie onder de strategen op. Vijf van hen wilden wachten op de Spartanen. De andere vijf, aangevoerd door Miltiades, wilden toeslaan zodra zich een kans voordeed. Zij beseften hoe gevaarlijk de situatie was.

De Perzen konden namelijk besluiten om een deel van hun leger in te schepen en rechtstreeks naar Athene te laten varen. De stad was vrijwel onverdedigd. Als het andere deel van het leger de Atheners bij Marathon wist te binden, zou de oorlog waarschijnlijk verloren zijn. Kortom, je kunt de weg naar Athene wel afsluiten, maar dat wil niet zeggen dat Athene onbereikbaar is.

Ook in het Perzische kamp werd nagedacht over de volgende stap. Voorlopig hield de cavalerie de Grieken onder druk. Regelmatig stormden ruiters op de Griekse linies af, om vlak voor contact met hun paarden rechtsonder te maken en weer weg te rijden. Het waren demonstraties van macht, bedoeld om de tegenstander nerveus te maken, uit te putten en uit zijn positie te lokken. Maar de Perzen hadden niet onbeperkt de tijd. Ergens vanuit het zuiden waren de Spartanen onderweg. En zodra zij zouden aankomen, kon de balans van de strijd omslaan. Dus besloten de Perzen om een list te gebruiken.

Een groot deel van de Perzische cavalerie begon zich in te schepen. Terwijl paarden werden ingeladen, voerde de Perzische infanterie een grootschalige schijnaanval uit om de bewegingen op het strand te verhullen. Bij het eerste daglicht zou een deel van de vloot uitvaren. Datis kreeg het bevel over de operatie tegen Athene. De keuze voor de cavalerie was logisch: wanneer de Perzen zouden landen, konden de ruiters snel oprukken naar de stad en de Atheners verrassen voordat de verdedigers tijd hadden om terug te keren van Marathon.

Artaphernes bleef achter met ongeveer 15.000 man, voornamelijk infanteristen. Zijn taak was eenvoudig maar cruciaal: de Grieken bij Marathon binden en verhinderen dat zij op Athene konden terugvallen. Maar wat Artaphernes niet had voorzien, was dat zijn tegenstander net zo veel wist over de Perzische plannen als hijzelf.

Het Perzische leger was namelijk een afspiegeling van het enorme rijk van de koning der koningen. De kern bestond uit Meden en Perzen, maar daarnaast dienden mannen uit vrijwel alle uithoeken van het rijk. Sommige volkeren leverden boogschutters, andere slingers, weer andere lichte infanterie of ruiters. Onder hen bevonden zich ook Grieken uit Ionië, die sinds de Perzische veroveringen onderworpen waren aan Darius.

Via deze Ionische eenheden bereikte cruciale informatie het Griekse kamp: 'De cavalerie is vertrokken.' Met die enkele woorden veranderde de situatie volledig: wat moesten de Atheners nu doen? De beslissende stem lag bij Kallimachos, de polemarch van het Atheense leger, de opperbevelhebber. De functie was inmiddels vooral ceremonieel, maar de polemarch bezat in deze uitzonderlijke omstandigheden nog steeds een doorslaggevende stem. Als de strategen gelijk verdeeld waren over een beslissing, was het de stem van de polemarch die de doorslag gaf.

Miltiades greep zijn kans. Hij schilderde een somber beeld van wat er zou gebeuren als de Perzen erin slaagden Athene te bereiken. De stad zou waarschijnlijk vallen, haar inwoners zouden worden onderworpen en de democratie zou verdwijnen. Alleen een onmiddellijke aanval op de achtergebleven infanterie bood volgens hem kans op redding. Kallimachos liet zich overtuigen: de volgende ochtend zou het Griekse leger aanvallen. De Atheense teerling was geworpen.

De veldslag

Grieken

Perzen

Bevelhebbers

Kallimachos
Miltiades

Datis
Arthaphernes

Troepenmacht

10.000 zware infanterie uit Athene
1000 zware infanterie uit Plataea

25.000 infanterie
1000 cavalerie

Verliezen

192 (volgens Herodotus)

6400 (volgens Herodotus)

De nacht voor de slag was kort geweest. Langs de Griekse linie hadden duizenden de slaap niet kunnen vatten onder de sterrenhemel van Attica. Sommigen controleerden nog een laatste keer de leren riemen van hun harnas. Anderen zaten naast hun schild en staarden naar de donkere contouren van de heuvels. Hier en daar werden laatste offers gebracht aan Athena, Zeus of Pan. De meesten wisten dat de volgende dag hun laatste kon zijn.

Toen de eerste zonnestralen boven de Egeïsche Zee verschenen, kwam de vlakte van Marathon langzaam tot leven. In de verte glinsterden de Perzische schepen op het strand. Tussen beide legers lag een uitgestrekte vlakte, waarop binnen enkele uren over het lot van Athene zou worden beslist.

De taak die voor de Atheners en hun bevelhebbers lag, was immens: nog nooit had een groot Grieks leger de Perzen verslagen in een open veldslag. En nu moesten zij een Perzisch leger verslaan op een vlakte, waar de Perzen uitblonken? Maar de keuze was gemaakt en dus zat er niets anders op. Maar hoe?

SLAG BIJ MARATHON 490 V.CHR., ZOMER

Infanterie Vloot

G

Grieks

P

Perzisch